

Швець Г.О., к.філол.н, старший викладач, ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», м. Маріуполь

КОМЕРЦІЙНА ТАЄМНИЦЯ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ

Швець Т.О. Комерційна таємниця: проблеми правового захисту. У статті розглядається питання стосовно правового захисту комерційної таємниці в Україні.

Швец Г.А. Коммерческая тайна: проблемы правовой защиты. В статье рассматривается вопрос, касающийся правовой защиты коммерческой тайны в Украине.

Shvets G.A. Trade secret: problems of legal protection. In the article is accounted the question of the legal protection of trade secrets in Ukraine.

Постановка проблеми. Переход України до ринкової економіки викликав нагальну потребу у нормативному закріпленні поняття «комерційна таємниця» як невід'ємного елемента ринкових відносин. В умовах їх існування нерідко трапляються такі негативні явища, як недобросовісна конкуренція, промислове шпигунство тощо [1, С. 546].

На сьогодні проблема захисту комерційної таємниці для вітчизняних підприємств виникає все частіше. Сучасне підприємство, яке бажає залишатися конкурентоздатним на ринку, тим більш в Україні, повинно проводити комплекс заходів по захисту конфіденційної інформації. До того ж в останній час помітно поширились методи комерційного шпигунства, шантажу, несанкціонованого використання технічних засобів для отримання інформації про діяльність конкурентів.

Але захист комерційної таємниці, як невід'ємний елемент ринкових відносин, також потребує певних знань про форми та методи правового захисту комерційних секретів, прийняття практичних заходів по забезпеченню економічної безпеки підприємств.

Проблема теоретичного дослідження та практичного вдосконалення правового захисту комерційної таємниці обумовлюється кількома обставинами:

- посиленням конкуренції серед певних підприємницьких структур;
- відсутністю у підприємств певних правових знань з організації захисту конфіденційної інформації, а також юридичної літератури та наукових розробок з цієї тематики.

В Україні не існує єдиного органу, який би організовував та координував роботу по забезпеченню зберігання комерційних секретів.

Організація роботи щодо захисту конфіденційної інформації, яка є важливою та невід'ємною ланкою ринкових відносин, поки що випадає з поля зору керівників підприємств. Ситуація, що склалася, небезпечна не лише для окремого підприємства, підприємця, а для України в цілому. З урахуванням стану кримінальної ситуації в країні, у тому числі і в сфері підприємництва, заходи щодо економічної безпеки безперечно, необхідні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До недавнього часу проблеми економічної безпеки розглядалися лише західними спеціалістами. Українські (Г. В. Козаченко, В. П. Пономарьов, О. М. Ляшенко, І. Бінько, В. Шлемко та ін.) та російські (М. А. Бендіков, В. В. Бурцев, А. Іванов, В. Шликов та ін.) науковці звернулися до них

відносно недавно, чим пояснюється незначна кількість наукових розробок в цій галузі. Вивченню даної проблеми приділяли увагу автори, які розглядали питання класифікації заходів захисту, способів захисту, проблеми захисту комерційної таємниці, економічної безпеки підприємництва. Прикладні аспекти актуальних проблем захисту комерційної таємниці та практика збереження секретів західними фірмами інформації обмеженого доступу, комерційної таємниці, економічної безпеки та безпеки підприємництва докладно охарактеризовані Томасом Нейлоном, Г.К. Нікіфоровим, С.С. Нікіфоровим. Найбільш чітко питання економічного захисту підприємства викладені А.А. Чернявським [2] та В.Є. Духовим [3].

Метою статті є здійснення аналізу і виявлення особливостей функціонування та проблем захисту комерційної таємниці в Україні.

Викладення основного матеріалу. Проблема правового захисту комерційної таємниці в Україні обумовлюється кількома обставинами: посиленням конкуренції, відсутністю у підприємств достатніх правових знань з організації захисту конфіденційної інформації, а також юридичної літератури та наукових розробок з цієї тематики.

У 1990-2010 рр., в Україні виникла значна кількість різноманітних видів господарських товариств, концернів, довірчих товариств та ін. Багато хто з них поки ще недостатньо серйозно ставиться до забезпечення своєї економічної безпеки, хоча умови, що склалися, та нормативно-правова база об'єктивно зобов'язують керівників підприємств усіх форм власності, підприємців, інших ділових кіл піклуватись про охорону своїх комерційних таємниць.

Робота по забезпеченню своєї економічної безпеки підприємницькими структурами проводиться, але підприємці в більшості випадків використовують лише фізичну та технічну систему охорони.

Подібні режимні заходи не дозволяють або не повною мірою дозволяють, забезпечити захист конфіденційної наукової, науково-технічної, технологічної інформації, ноу-хау, інтелектуальної власності, маркетингової, інвестиційної, фінансової та іншої діяльності підприємців, тобто найбільш цінного товару, продукції, послуг у підприємницькій діяльності. А проблема правового захисту цієї інформації важлива вже сьогодні, її актуальність зростатиме з поглибленням економічних реформ.

Захист прав на комерційну таємницю охоплює собою систему заходів, спрямованих на відновлення порушених інтересів власника права, а також механізм їх реалізації. Поняття «захист прав» потрібно відрізнити від поняття «охорона прав», яке зазвичай трактується більш широко, оскільки включає будь-які заходи, спрямовані на забезпечення інтересів власника. До сфери, що розглядається охороною, але не захистом права на комерційну таємницю, мають належати такі заходи, як, наприклад, страхування ризику розкриття конфіденційності відомостей, що становлять комерційну таємницю, наявність зобов'язання щодо збереження комерційної таємниці в трудових договорах та контрактах, забезпечення спеціальних технічних засобів тощо.

Необхідність у засобах захисту виникає тоді, коли право порушено, або існує реальна загроза його порушення. У зв'язку з цим на власника покладається обов'язок не лише довести, що інформація відповідала всім названим критеріям охороноспроможності, але й те, що конкретна особа отримала доступ до неї із застосуванням незаконних способів. В іншому разі право власника комерційної таємниці захисту не підлягає.

Захист права на комерційну таємницю може здійснюватися у двох формах. Самозахист - це можливість самостійної нейтралізації та виведення з ладу технічних засобів, незаконно встановлених третіми особами на території чи в приміщеннях, які займає власник комерційної таємниці, застосування оперативних заходів з дезінформації осіб, що незаконно збирають інформацію, з метою запобігання можливій шкоді від розголошення такої інформації. У порядку самозахисту можуть застосовуватись і заходи дисциплінарної відповідальності до працівників, з якими укладено відповідні трудові договори.

Юрисдикційна форма - полягає у зверненні за захистом до компетентних державних органів [4, с. 9]. Юрисдикційна форма поділяється на судову та адміністративну. При цьому переважаючим є судовий порядок захисту прав, який передбачає звернення із позовом про захист порушених прав до суду. Оскільки питання про комерційну таємницю безпосередньо пов'язане із підприємницькою діяльністю, такі позови загалом віднесені до компетенції господарських судів. Якщо відповідачем є працівник, який розголосив комерційну таємницю всупереч трудовому договору (контракту), справа розглядається в місцевому суді [5, с. 29]. Основними елементами та складовими системи правового захисту комерційної таємниці є:

1. Юридичне закріплення в основоположних документах підприємства: статуті, засновницькому та колективному договорах, правилах внутрішнього трудового розпорядку права на комерційну таємницю. Основою для юридичного закріплення права підприємства на комерційну таємницю є положення, що містяться в Господарському та Цивільному кодексах, законах України «Про інформацію», а також Кодексі законів про працю України від 10.12.1971 р. № 322-УШ.

2. Визначення відомостей, які підлягають захисту як комерційна таємниця, розробка переліку таких відомостей, затвердження його як офіційного нормативного документа підприємства, доведення його до відома персоналу підприємства, який має безпосереднє відношення до цих відомостей за посадою чи характером виконуваної роботи. Основою для визначення відомостей, які будуть захищатись як комерційна таємниця, є також положення, що містяться в Господарському та Цивільному кодексах, законах України «Про інформацію», Кодексі законів про працю України.

3. Якісний підбір персоналу підприємства для роботи з відомостями категорії «комерційна таємниця», виховання та навчання співробітників у зв'язку з їх роботою з такого роду інформацією, підготовка для них методичних положень, інструкцій, пам'яток, пов'язаних з поведінням з комерційною таємницею, створення матеріальних і моральних стимулів, що спрямовані на збереження комерційної таємниці.

4. Визначення порядку допуску до комерційної таємниці підприємства його співробітників, представників органів державного управління, партнерів, клієнтів, отримання від них юридичних документів, які зобов'язують їх на правовій основі зберігати комерційну таємницю. Ця вимога ґрунтується на конституційних положеннях, законах про органи виконавчої влади («Про міліцію» від 20.12.1990 р. № 565-ХП, «Про службу безпеки України» від 25.03.1992 р. № 2229-ХІІ, «Про державну податкову службу» від 04.12.1990 р. № 509-ХІІ) та інших.

5. Встановлення порядку збереження комерційної таємниці при укладанні господарських та інших підприємницьких договорів, а також ведення ділових переговорів, відвідання підприємства перед укладенням договорів. Цей елемент систем захисту комерційної таємниці ґрунтується на вимогах Цивільного кодексу України, низці указів Президента України, постанов Кабінету Міністрів України, міжнародних договорах України.

6. Створення на підприємстві відповідно до Закону України «Про інформацію» порядку поведіння з інформацією обмеженого користування, який виключає можливість витоку інформації при роботі з комерційною таємницею, при розробленні рекламних матеріалів, при веденні співробітниками ділових переговорів, під час наукових конференцій, семінарів, виступів у пресі. Даний елемент системи правового захисту комерційної таємниці повинен враховувати вимоги Законів України «Про інформацію» [6], «Про науково-технічну інформацію» [7], «Про наукову і науково-технічну діяльність» [8].

7. Визначення порядку взаємодії підприємства з представниками правоохоронних органів, контрольно-спостережних органів виконавчої влади, які на законодавчій основі можуть мати доступ до комерційної таємниці при виконанні ними своїх службових завдань та функцій. Даний елемент системи правового захисту комерційної таємниці повинен будуватися з урахуванням вимог законів: «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР, «Про міліцію», «Про прокуратуру» від 05.11.1991 р. № 1789-ХІІ, «Про службу безпеки України», «Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні» від 26.01.1993 р. № 2939-ХІІ та інших.

8. Організація спеціального діловодства документів категорії «комерційна таємниця». Цей елемент системи захисту комерційної таємниці регулює порядок роботи та поводження з такими документами, їх підготовкою, обліком, розмноженням, пересиланням, зберіганням, періодичною перевіркою їх наявності та знищення. Цей елемент системи захисту комерційної таємниці повинен враховувати вимоги Декрету Кабінету Міністрів України «Про стандартизацію і сертифікацію» від 10.05.1993 р. № 46-93, «Інструкції про порядок обліку, зберігання і використання документів, справ, видань та інших матеріальних носіїв інформації, які містять конфіденційну інформацію, що є власністю держави, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 27 листопада 1998 р. № 1893 р. [9].

Викладені елементи та складові системи правового захисту комерційної таємниці повинні бути задіяні та використані в повній єдності та взаємодії. Якщо хоча б одна із складових викладеної вище системи не буде задіяна, то система не виконає свого призначення, оскільки може статися витік відомостей, які складають комерційну таємницю, та підприємство може втратити юридичні підстави для підняття питання про відшкодування нанесених конкурентом або персоналом підприємства матеріальних збитків [10, С. 62].

Висновки:

1. В Україні правове регулювання відносин, пов'язаних з використанням та охороною комерційної таємниці, здійснюється як на законодавчому рівні (нормативно-правовими актами і міжнародними договорами), так і на локальному (актами відповідних суб'єктів господарювання). Основними нормативно-правовими актами, які на сьогоднішній день здійснюють правове регулювання відносин щодо використання та охорони комерційної таємниці в Україні є Цивільний кодекс України та Господарський кодекс України, прийняті Верховною Радою України 16 січня 2003 року і набрали чинності з 1 січня 2004 року.

- Оскільки в Україні досі не створено закону про комерційну таємницю, тому нема єдиного визначення даного поняття, єдиної системи безпеки недержавних об'єктів економіки, це створює суттєві труднощі в практиці захисту комерційної таємниці.

- Важливе значення щодо захисту комерційної таємниці конкретного суб'єкта господарювання має локальне регулювання відносин, пов'язаних з комерційною таємницею. Таке регулювання здійснюється актами конкретних суб'єктів господарювання (установчими документами, положеннями, інструкціями щодо комерційної таємниці таких суб'єктів тощо).

4. Для підвищення ефективності механізму правового захисту комерційної таємниці доцільно з боку держави забезпечити діяльність структур, які б надавали підприємствам послуги з розробки систем правового захисту комерційної таємниці, консультуванню підприємств та підприємців з цих питань, готували б професіоналів по захисту комерційної таємниці.

Список використаних джерел:

1. Право інтелектуальної власності: Акад.курс: Підруч. для студ. вищих навч. закладів / О.П. Орлюк, Г.О. Андрощук, О.Б. Бутнік-Сіверський та ін.; За ред. О.П. Орлюк, О.Д. Святоцького. - К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. - 696 с.
2. Чернявский А.А. Безопасность предпринимательской деятельности [Текст]: Конспект лекций / А.А. Чернявский. - К.: МАУП, 1998. - 124 с.
3. Духов В.Е. Экономическая разведка и безопасность бизнеса [Текст] / В.Е. Духов. - К.: ИМСО МО Украины, НВФ «Студцентр», 1997. - 176 с.
4. Огієнко Д. Правове регулювання захисту комерційної таємниці [Текст] // Інтелектуальний капітал. - 2004. - № 4. - С. 7-15.
5. Охорона інтелектуальної власності в Україні [Текст]: монографія / С. О. Довгий, В. О. Жаров, В. О. Зайчук та ін. - К.: Форум, 2002. - 319 с.
6. Про інформацію [Текст]: Закон України [прийнятий Верховною Радою від 02.10.1992 р. № 2657-ХІІ]. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2657-2>.
7. Про науково-технічну інформацію [Текст]: Закон України [прийнятий Верховною Радою від 25.06.1993 р. № 3322-ХІ]. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3322-12>.
8. Про наукову і науково-технічну діяльність [Текст]: Закон України [прийнятий Верховною Радою від 13.12.1991 р. № 1977-ХІІ]. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1977-12>.
9. Інструкція про порядок обліку, зберігання і використання документів, справ, видань та інших матеріальних носіїв інформації, які містять конфіденційну інформацію, що є власністю держави. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 27 листопада 1998 р. № 1893 р. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1893-98-%EF>.
10. Нікіфоров Г. К., Нікіфоров С. С. Підприємництво та правовий захист комерційної таємниці [Текст]: Навч.-практ. посіб. для вищих навч. закл. / Г. К. Нікіфоров, С. С. Нікіфоров. - К.: Олан, 2001. - 208 с.

Ключові слова: комерційна таємниця, захист, економічна безпека, промислове шпигунство.